

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Νομική Σχολή

Τομέας Διεθνών Σπουδών

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διεθνείς Νομικές Σπουδές»
2015 - 2016

Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις και ελεύθερη κυκλοφορία

Χρήστος Δ. Σταμάτης

Πίνακας Περιεχομένων

	Σελ.
I. Εισαγωγή	1
Α. Γενικά περί Ελεύθερης Κυκλοφορίας	1
Β. Η ελεύθερη κυκλοφορία στο ενωσιακό δίκαιο - εννοιολογικές διακρίσεις	2
II. Το γεωγραφικό κριτήριο ως κριτήριο ενεργοποίησης	3
Α. Ρητή θέση του νομοθέτη και νομολογιακή επιβεβαίωση	3
Β. Νομοθετική σιωπή και λύση της νομολογίας	5
III. Η νομική προσέγγιση ως επιπλέον μέθοδος ενεργοποίησης	7
Συμπεράσματα	12
Βιβλιογραφία	13

Αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις και ελεύθερη κυκλοφορία

Χρήστος Σταμάτης
17.12.2015

I. Εισαγωγή

Το ζήτημα της παρούσας εργασίας αποτελούν οι αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις σε σχέση με την εφαρμογή του ευρωπαϊκού δικαίου, και πιο συγκεκριμένα των διατάξεων περί ελεύθερης κυκλοφορίας. Αναζητούνται δηλαδή οι περιπτώσεις εκείνες όπου μπορεί κανείς να κάνει λόγο για «ενεργοποίηση» των διατάξεων 28 έως 66 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής: ΣΛΕΕ). Αρχικά επιχειρείται μια οριοθέτηση του ζητήματος τόσο γενικά όσο και ειδικά, αναφορικά με το ενωσιακό δίκαιο. Στη συνέχεια επιχειρείται η καταγραφή των κριτηρίων με βάση τα οποία η εκάστοτε βιοτική σχέση εμπίπτει στο ενωσιακό δίκαιο και επομένως ενεργοποιεί τις διατάξεις για την ελεύθερη κυκλοφορία. Τέλος, με βάση την ανάλυση που θα προηγηθεί, επιχειρείται η εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων.

A. Γενικά περί Ελεύθερης Κυκλοφορίας

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως γίνεται φανερό ήδη από τα πρώτα άρθρα της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής ΣΕΕ), εγκαθιδρύει εσωτερική αγορά.¹ Επιπλέον, το Τρίτο Μέρος της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ένωσης, εκκινεί με την παράθεση διατάξεων που αφορούν την εσωτερική αγορά. Πιο συγκεκριμένα, κατά το άρθρο 26 παρ. 1 και 2:

«1. Η Ένωση θεσπίζει τα μέτρα για την εγκαθίδρυση ή τη διασφάλιση της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, σύμφωνα με τις οικείες διατάξεις των Συνθηκών.

2. Η εσωτερική αγορά περιλαμβάνει χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων σύμφωνα με τις διατάξεις των Συνθηκών.»

Επομένως, η ελεύθερη κυκλοφορία στην Ένωση συνδέεται αναπόσπαστα με τη εγκαθίδρυση εσωτερικής αγοράς.

Η ΣΛΕΕ στη συνέχεια περιλαμβάνει διατάξεις που διαμορφώνουν το πλαίσιο στο οποίο λειτουργεί η ελεύθερη κυκλοφορία. Έτσι, τα άρθρα 28 έως 44 ΣΛΕΕ αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, ενώ τα άρθρα 45 έως 66 την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων (στην οποία περιλαμβάνεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και το δικαίωμα εγκαταστάσεως), των υπηρεσιών και των κεφαλαίων.

¹ Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αρ. 3 παρ. 3.

Οι διατάξεις για την ελεύθερη κυκλοφορία πάντως, δεν καταλαμβάνουν το σύνολο των βιοτικών σχέσεων που αναπτύσσονται μέσα στην Ένωση και που αφορούν οποιαδήποτε κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών ή κεφαλαίων. Το ζήτημα που πραγματεύεται η παρούσα εργασία είναι τότε ακριβώς μπορεί κανείς να μιλάει για ελεύθερη κυκλοφορία στην Ένωση. Θα αναζητηθούν δηλαδή κριτήρια με βάση τα οποία θα μπορούσε να ισχυρισθεί κανείς ότι οι διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας «ενεργοποιούνται» και διεκδικούν εφαρμογή.

Το ζήτημα αυτό θυμίζει την ενεργοποίηση κανόνων συγκρούσεως, ζήτημα γνωστό ήδη από παλιά, στο χώρο του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Στο χώρο εκείνο αναζητούνται κριτήρια για να διακρίνει κανείς πότε μια κατάσταση θα χαρακτηρίζονταν ως «εσωτερική» ή «διεθνής». Έτσι, όταν μια βιοτική σχέση ή κατάσταση συνδέεται καθ' ολοκληρία και αποκλειστικά με ένα και τον αυτό τόπο (κράτος), ονομάζεται εσωτερική ή εγχώρια ή ημεδαπή ή τοπική έναντι του κράτους αυτού, και είναι εύλογο να καταλαμβάνεται και να ρυθμίζεται από το ισχύον σε αυτό τον τόπο δίκαιο. Αντίθετα, η διεθνής σχέση, ορώμενη από τη σκοπιά ενός από τα κράτη προς τα οποία συνδέεται, εμφανίζεται να περιέχει ένα στοιχείο αλλοδαπότητας. Ως τέτοιο, ονομάζεται κάθε σύνδεσμος, τον οποίο η δεδομένη σχέση ή κατάσταση παρουσιάζει προς οποιοδήποτε κράτος, εκτός εκείνου από τη σκοπιά του οποίου εξετάζεται η διεθνής σχέση.² Στην τελευταία περίπτωση ενεργοποιούνται οι κανόνες σύγκρουσης του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου που υποδεικνύουν το εφαρμοστέο σε μια βιοτική σχέση δίκαιο κ.ο.κ.

Το ζήτημα λοιπόν που θα απασχολήσει την παρούσα εργασία είναι πότε ακριβώς οι διατάξεις για την ελεύθερη κυκλοφορία ενεργοποιούνται.

B. Η ελεύθερη κυκλοφορία στο ενωσιακό δίκαιο - εννοιολογικές διακρίσεις

Η προσέγγιση του ζητήματος για λογαριασμό του ενωσιακού δικαίου, γίνεται μέσω δύο διαφορετικών κριτηρίων, ενός γεωγραφικού και ενός νομικού.³ Η εννοιολογική διάκριση μεταξύ των δύο κριτηρίων εντοπίζεται στη Γνωμοδότηση του Γενικού Εισαγγελέα Warner στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις **Reisch**.⁴ Ο Γενικός Εισαγγελέας σκιαγραφεί το γεωγραφικό και το νομικό κριτήριο αντιστοίχως ως εξής:

«Αν το κριτήριο αποτελεί το ιστορικό της διαφοράς της κύριας δίκης, είναι προφανές ότι το Δικαστήριο δεν πρέπει να απαντά στα υποβαλλόμενα ερωτήματα, όταν η διαφορά της κύριας δίκης δεν ενέχει κανένα διασυνοριακό στοιχείο. Αυτό φαίνεται να συμβαίνει στις προκείμενες υποθέσεις, όπου ορισμένοι Αυστριακοί υπήκοοι θέλουν να αγοράσουν οικόπεδα στην Αυστρία και η εσωτερική αυστριακή νομοθεσία παρεμβάλλει εμπόδια στα σχέδιά τους.»

² Κρίστινς Η., *Ιδιωτικόν Διεθνές Δίκαιον - Γενικόν Μέρος*, Εκδοτικός Οίκος «Π. Κλεισιούνη», Αθήνα 1970, σελ. 12.

³ De Sausa P. C., *Catch Me If You Can? The Market Freedoms Ever-expanding Outer Limits*, European Journal of Legal Studies, Volume 4, Issue 2 (Autumn/Winter 2011), σελ. 168-169.

⁴ Γνωμοδότηση του Γενικού Εισαγγελέα στις Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις C-515/99, C-519/99 to C-524/99 και C-526/99 έως C-540/99 **Reisch** [2002] E.C.R. I-2157, σκέψεις 81-82.

«Αν, αντίθετα, το κριτήριο αποτελεί το περιεχόμενο του εθνικού μέτρου, το Δικαστήριο πρέπει να εξακριβώνει κατά πόσον η εσωτερική νομοθεσία μπορεί να παραγάγει αποτελέσματα προς τα έξω. Μόνον αν δεν υπάρχουν - δυννητικά - αποτελέσματα προς τα έξω απορρίπτει το Δικαστήριο την αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως. Εφόσον το Δικαστήριο αποφασίσει να απαντήσει, το επόμενο βήμα είναι η επί της ουσίας εξέταση της επίμαχης εσωτερικής ρυθμίσεως. Κατά τη διάρκεια αυτής της φάσης τίθεται το ερώτημα κατά πόσον ο υπήκοος κράτους μέλους μπορεί επίσης να επικαλεστεί κατά του κράτους μέλους του δικαιώματα που του παρέχει το κοινοτικό δίκαιο. Σε τελική ανάλυση, ο προσδιορισμός των δικαιωμάτων του ενάγοντος ή προσφεύγοντος εναπόκειται στο - εθνικό - δικαστήριο που έχει επιληφθεί της διαφοράς στην κύρια δίκη. Το δικαστήριο αυτό εκδίδει την απόφασή του λαμβάνοντας υπόψη - κατά το δυνατόν - την απάντηση που έχει δώσει το Δικαστήριο στο προδικαστικό ερώτημα.»

Για την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου λοιπόν, κατά το γεωγραφικό κριτήριο, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, σημασία έχει ο εντοπισμός ενός διασυνοριακού στοιχείου στην υπό κρίση κατάσταση.⁵ Αντίθετα κατά το νομικό, κατά πόσον ο υπήκοος κράτους μέλους μπορεί επίσης να επικαλεστεί κατά του κράτους μέλους του δικαιώματα που του παρέχει το ενωσιακό δίκαιο. Με άλλα λόγια, σημασία έχει το πεδίο που διεκδικεί την εφαρμογή του το κοινοτικό δίκαιο.

II. Το γεωγραφικό κριτήριο ως κριτήριο ενεργοποίησης

A. Ρητή θέση του νομοθέτη και νομολογιακή επιβεβαίωση

Εκκινώντας από τις διατάξεις της ίδιας της Συνθήκης, η ΣΛΕΕ υιοθετεί σε σχέση με τις ελεύθερες κυκλοφορίες το γεωγραφικό κριτήριο. Έτσι, τα αρ. 28, 30, 34, 35 ΣΛΕΕ για τα εμπορεύματα, αναφέρονται σε ελεύθερη κυκλοφορία «μεταξύ των κρατών μελών». Επίσης, στο αρ. 49 περί ελευθερίας εγκαταστάσεως, γίνεται λόγος για εγκατάσταση «των υπηκόων ενός κράτους μέλους στην επικράτεια ενός άλλου κράτους μέλους». Αντιστοίχως στο αρ. 56 για την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών για «υπηκόους των κρατών μελών που είναι εγκατεστημένοι σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του αποδέκτου της παροχής». Τέλος, το αρ. 63 για τα κεφάλαια, αφορά και αυτό με τη σειρά του ελεύθερη κυκλοφορία «μεταξύ κρατών μελών».

Αντιστοίχως έκρινε το ΔΕΕ για τα εμπορεύματα στην Υπόθεση *Mathot*.⁶ Η Υπόθεση αυτή ανέκυψε με αφορμή προδικαστικό ερώτημα που υπεβλήθη από Βέλγικο δικαστήριο. Πιο συγκεκριμένα, το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο ποινικής δίκης κατά του *Arthur Mathot*, ο οποίος κατηγορήθηκε ότι διέθεσε στο εμπόριο στο Βέλγιο βούτυρο δικής του παρασκευής σε συσκευασία που δεν έφερε το όνομα και τη διεύθυνση του παρασκευαστή, κατά παράβαση της εθνικής νομοθεσίας. Το εθνικό δικαστήριο προβληματίστηκε ως προς τη συμβατότητα της εθνικής αυτής

⁵ Βιλδιρίδης Α., *Γενική θεώρηση της Αντίστροφης (Εσωτερικής) Διακριτικής Μεταχείρισης και του κανόνα αμιγώς εσωτερικών καταστάσεων*, Επίκαιρα Νομικά Θέματα και Αναλύσεις (ένθα) τ. 1 (2014), σελ. 42.

⁶ Υπόθεση 98/86 *Mathot* [1987] E.C.R. 809.

ρύθμισης με το άρ. 34 (τότε 30) ΣΛΕΕ, το οποίο απαγορεύει ποσοτικούς περιορισμούς και μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος στις εισαγωγές.

Στην απόφαση επί του προδικαστικού ερωτήματος, το ΔΕΕ απεφάνθη ότι:

«Όσον αφορά το άρθρο 34 (τότε 30) ΣΛΕΕ, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η διάταξη αυτή έχει ως σκοπό να εξαλείψει τα εμπόδια κατά την εισαγωγή εμπορευμάτων και όχι να διασφαλίσει ότι τα εγχώρια εμπορεύματα απολαύουν, σε όλες τις περιπτώσεις, της ίδιας μεταχειρίσεως με τα εισαγόμενα εμπορεύματα.»⁷

Ακολουθώντας λοιπόν την τελολογική ερμηνεία το ΔΕΕ ενστερνίσθηκε το γεωγραφικό κριτήριο.

Επίσης, για την ελευθερία εγκαταστάσεως το ΔΕΕ ακολούθησε και πάλι το γεωγραφικό κριτήριο, όπως ανακύπτει από την Υπόθεση *Gauchard*.⁸ Η υπόθεση αυτή, αφορούσε ποινική δίωξη που ασκήθηκε κατά του A. Gauchard, διαχειριστή υπεραγοράς στη Falaise, ο οποίος κατηγορήθηκε ότι το 1979 αύξησε το εμβαδόν του εμπορικού του καταστήματος χωρίς να έχει λάβει προηγου μένως την απαιτούμενη, βάσει του γαλλικού νόμου περί χωροταξίας εμπορικών καταστημάτων, σχετική διοικητική άδεια. Το γαλλικό *Tribunal de police* της Falaise αμφέβαλε ως προς το αν ο προαναφερθείς νόμος περί χωροταξίας εμπορικών καταστημάτων συμβιβάζονταν με την ελευθερία εγκαταστάσεως και απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ. Το Δικαστήριο, απήντησε ότι:

«το άρθρο 49 (τότε 52) αποβλέπει να εξασφαλίσει το πλεονέκτημα της ίσης με τους ημεδαπούς μεταχειρίσεως για κάθε υπήκοο κράτους μέλους ο οποίος εγκαθίσταται, έστω και δευτερευόντως, σε άλλο κράτος μέλος, προκειμένου να ασκήσει εκεί μη μισθωτή δραστηριότητα και απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω ιθαγενείας καθόσον περιορίζουν την ελευθερία εγκαταστάσεως»⁹

Και ως προς την ελευθερία εγκατάστασης λοιπόν, το ΔΕΕ υιοθέτησε το γεωγραφικό κριτήριο, βασιζόμενο και πάλι στην τελολογία των διατάξεων της ΣΛΕΕ.

Ως προς τις υπηρεσίες, η νομολογιακή γραμμή είναι ακριβώς η ίδια: ενστερνισμός του γεωγραφικού κριτηρίου. Ενδιαφέρον στην περίπτωση της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών παρουσιάζει η υπόθεση επί ευθείας προσφυγής κατά παράβασης που ασκήθηκε από την Επιτροπή κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας αναφορικά με το επάγγελμα των τουριστικών οδηγών.¹⁰ Με αφορμή την υπόθεση αυτή, το ΔΕΕ έκρινε ότι:

«οι διατάξεις του άρθρου 56 (τότε 59) εφαρμόζονται σε όλες τις περιπτώσεις που ο παρέχων υπηρεσίες τις προσφέρει στο έδαφος κράτους μέλους διαφορετικού από αυτό στο οποίο είναι εγκατεστημένος, ασχέτως του τύπου εγκαταστάσεως των αποδεκτών των υπηρεσιών αυτών»¹¹

⁷ *Ibid.*, σκέψη 7.

⁸ Υπόθεση 20/87 *Gauchard* [1987] E.C.R. 4879.

⁹ *Ibid.*, σκέψη 11.

¹⁰ Υπόθεση C-198/89 *Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας (Tourist Guides Greece)* [1991] E.C.R. I-00727. Βλ. επίσης Υπόθεση C-60/91 *Morais* [1992] E.C.R. I-2085.

¹¹ *Ibid.*, σκέψη 10.

Τέλος, ως προς τα κεφάλαια, ακολουθείται η ίδια νομολογιακή γραμμή, όπως γίνεται αντιληπτό στην Υπόθεση *van Hilten-van der Heijden*.¹²

Παρατηρείται λοιπόν ότι αντιστοίχως προς τις διατάξεις της Συνθήκης, όπου απαρεγγλίτως ακολουθείται το γεωγραφικό κριτήριο ως κριτήριο ενεργοποίησης το Δικαστήριο δεν παρεκκλίνει από το γράμμα της. Επομένως, τη υιοθέτηση του γεωγραφικού κριτηρίου προσδίδει συνοχή και μπορεί να γίνει λόγος για ομοιόμορφα ως προς την ενεργοποίηση, και άρα εφαρμογή των διατάξεων του ενωσιακού δικαίου όταν ένα εμπόρευμα, πρόσωπο, μια υπηρεσία ή κεφάλαια κυκλοφορεί από ένα κράτος μέλος προς ένα άλλο.

B. Νομοθετική σιωπή και λύση της νομολογίας

Ζήτημα πάντως δημιουργήθηκε σε ότι αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων. Κατά το άρ. 45 παρ. 1 ΣΛΕΕ, «εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων εντός της Ένωσης». Στη διάταξη αυτή, δεν γίνεται πουθενά νύξη για διασυννοριακότητα. Για μετακίνηση των εργαζομένων από ένα κράτος μέλος σε ένα άλλο δηλαδή.

Η αμφιβολία αυτή ήρθη από το Δικαστήριο με αφορμή την υπόθεση *Saunders*.¹³ Η Υπόθεση αφορούσε προδικαστικό ερώτημα από βρετανικό δικαστήριο. Τα πραγματικά περιστατικά της είχαν ως εξής.

Η *Vera Ann Saunders* ήταν υπήκοος του Ηνωμένου Βασιλείου με καταγωγή από τη Βόρειο Ιρλανδία. Στις 21 Δεκεμβρίου 1977 παραδέχθηκε την ενοχή της, ενώπιον του *Crown Court* του Bristol, κατηγορούμενη για κλοπή ενός βιβλιαρίου της *National Savings Bank*. Για την παράβαση αυτή ο νόμος προέβλεπε ποινή φυλακίσεως ή περιοριστικούς όρους. Η *Saunders* εκείνη την περίοδο κατοικούσε στην Αγγλία, αλλά εξέφρασε στο δικαστήριο την επιθυμία της να μεταβεί να ζήσει στη Βόρειο Ιρλανδία και ότι ήταν πρόθυμη να δεχθεί να της επιβληθεί ως περιοριστικός όρος το ότι πράγματι θα συμμορφωθεί σ' αυτό. Το δικαστήριο αποφάσισε να της επιβάλει να μεταβεί στη Βόρειο Ιρλανδία και να μην επανέλθει στην Αγγλία ή την Ουαλία για χρονική περίοδο τριών ετών. Η *Saunders* υπέγραψε έγγραφο αναλαμβάνοντας αυτή διαρκή υποχρέωση της να παραμείνει μακριά από την Αγγλία ή την Ουαλία για τρία χρόνια, πράγμα το οποίο δεν έπραξε και συνελήφθη από τις Βρετανικές αρχές στην Ουαλία. Οδηγήθηκε λοιπόν και πάλι ενώπιον του *Crown Court*, το οποίο μπορούσε είτε να εκδώσει απόφαση για την αρχική παράβαση, είτε να διατάξει την εκπλήρωση χρηματικής οφειλής, ή και τα δυο. Εν τούτοις, με αυτή την ευκαιρία ο Counsel for the prosecution (εκπρόσωπος της κατηγορούσας αρχής) πρόβαλε το ζήτημα ότι η *Saunders* θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «εργαζόμενη» υπό την έννοια της ΣΛΕΕ και ότι η διάταξη της 21^{ης} Δεκεμβρίου 1977 μπορούσε να παραβιάζει τα βάσει του άρθρου 45 (τότε 48) δικαιώματα της.

Ο Γενικός Εισαγγελέας υπογράμμισε ότι η διατύπωση του άρθρου είναι:

«να διακινούνται ελεύθερα εντός της επικρατείας των κρατών μελών και όχι απλώς να διακινούνται ελεύθερα από ένα κράτος μέλος σε ένα άλλο».¹⁴

¹² Υπόθεση C-513/03 *van Hilten-van der Heijden* [2006] E.C.R. I-10653.

¹³ Απόφαση της 28.3.1979 επί της Υποθέσεως 175/78 *Saunders* [1979] E.C.R. 1129.

Συνεπώς πρόκειται, *prima facie*, για ένα δικαίωμα κυκλοφορίας σε οποιοδήποτε σημείο του εδάφους οποιουδήποτε κράτους μέλους.

Αντίθετα, το Δικαστήριο έκρινε ότι:

«οι σχετικές με τον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων διατάξεις της Συνθήκης δεν μπορούν να εφαρμοστούν σε καθαρά εσωτερικές καταστάσεις ενός κράτους μέλους, δηλαδή ελλείπει κάποιου στοιχείου που να τις συνδέει με μια οποιαδήποτε από τις καταστάσεις τις οποίες ρυθμίζει το κοινοτικό δίκαιο.»¹⁵

Η *ratio* πίσω από το αρ. 45 ΣΛΕΕ ανεδείχθη με επαρκέστερο τρόπο από το Δικαστήριο στην Υπόθεση **Uecker and Jacquet**.¹⁶ Στην Υπόθεση αυτή το ΔΕΕ έκρινε ότι:

«Πράγματι, η χορήγηση στον σύζυγο εργαζομένου υπηκόου κράτους μέλους του δικαιώματος προσβάσεως σε εργασία εντός του κράτους αυτού, στο οποίο ο εν λόγω εργαζόμενος ασκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα, δεν θα ήταν σύμφωνη προς τον σκοπό του άρθρου 45 (τότε 48) της Συνθήκης (στην εφαρμογή του οποίου αποβλέπει ο κανονισμός 1612/68), που έγκειται ιδίως στο να παράσχει τη δυνατότητα στους εργαζομένους να μετακινούνται ελεύθερα στο έδαφος των άλλων κρατών μελών και να διαμένουν σ' αυτά με σκοπό να εργαστούν εκεί».¹⁷

Επομένως το Δικαστήριο διέλυσε κάθε αμφιβολία περί εφαρμογής ή μη του γεωγραφικού κριτηρίου και επί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων.

Πλέον, η προσέγγιση με βάση το γεωγραφικό κριτήριο κατέστη απολύτως συνεκτική για την ενεργοποίηση της ελεύθερης κυκλοφορίας τόσο των αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων όσο και προσώπων εν γένει.

¹⁴ Γνωμοδότηση του Γενικού Εισαγγελέα επί της υποθέσεως 175/78 **Saunders** [1979] E.C.R. 1129, σελ. 648.

¹⁵ *Ibid.*, σκέψη 11.

¹⁶ Υπόθεση C-65/96 **Uecker and Jacquet** [1997] E.C.R. I-3171.

¹⁷ *Ibid.*, σκέψη 21.

III. Η νομική προσέγγιση ως επιπλέον μέθοδος ενεργοποίησης

Κατ' αρχάς, ως προς το δεύτερο κριτήριο ενεργοποίησης, το νομικό, η «εισαγωγή» του είναι στην ουσία προϊόν νομολογιακής μεταστροφής. Προηγουμένως η προσέγγιση του ζητήματος της ενεργοποίησης των διατάξεων περί ελεύθερης κυκλοφορίας από το Δικαστήριο γινόταν αποκλειστικά και μόνο με κριτήρια γεωγραφικά (κυκλοφορία-μετακίνηση από ένα κράτος μέλος σε ένα άλλο). Με τη μεταγενέστερη νομολογιακή μεταστροφή, πλάι στο γεωγραφικό, εισήχθη και ένα νομικό κριτήριο. Τα δύο κριτήρια δεν είναι πάντως αλληλοαποκλειόμενα. Αντιθέτως, λειτουργούν συμπληρωματικά. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου στον χώρο της ελεύθερης κυκλοφορίας και συνακόλουθα την υπαγωγή στον έλεγχο του Δικαστηρίου υποθέσεων που πιθανόν δεν ενέπιπταν προηγουμένως σε αυτόν.

Η προαναφερθείσα μεταστροφή της νομολογίας ξεκίνησε από την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων. Ως άξονας ανάπτυξης του ζητήματος αυτού επιλέχθηκε η Υπόθεση *Lancry*.¹⁸

Η υπόθεση αυτή αφορούσε τα θαλάσσια διαπύλια τέλη που εισπράττονταν στα γαλλικά υπερπόντια διαμερίσματα, όπως η Μαρτινίκα και επιβάλλονταν σε προϊόντα που προέρχονταν από τη μητροπολιτική Γαλλία, από άλλες χώρες της Κοινότητας ή από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Τα τέλη αυτά έπλητταν, λόγω της εισαγωγής τους στο συγκεκριμένο υπερπόντιο διαμέρισμα, όλα τα εμπορεύματα ανεξαρτήτως προελεύσεως. Η εταιρία *Lancry* η οποία εμπορεύονταν στη Μαρτινίκα άλευρα προερχόμενα ιδίως από τη μητροπολιτική Γαλλία, άσκησε σειρά προσφυγών στα εθνικά δικαστήρια με τις οποίες πέτυχε την ακύρωση των μέτρων καθορισμού του συντελεστή των θαλασσίων διαπυλίων τελών. Στη συνέχεια άσκησε αγωγή με αντικείμενο την επιστροφή όλων των καταβληθέντων ως θαλασσίων διαπυλίων τελών ποσών. Επίσης άσκησε (περαιτέρω) αγωγή αξιώνοντας την καταβολή αποζημίωσης λόγω της εισπράξεως των θαλασσίων διαπυλίων τελών. Το εθνικό δικαστήριο προβληματίστηκε ως προς τα εν λόγω τέλη που κατέβαλε η *Lancry* για την εμπορία αλεύρων διότι μπορούσαν να συνιστούν μέτρο αποτελέσματος ισοδυνάμου προς δασμό κατά παράβαση του αρ. 28 (πρώην 23) ΣΛΕΕ. Έτσι, απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι:

«η εισπραττόμενη σε περιφερειακά σύνορα επιβάρυνση λόγω της εισαγωγής προϊόντων από άλλη διοικητική περιφέρεια κράτους μέλος θίγει το ενιαίο του κοινοτικού τελωνειακού εδάφους και συνιστά τουλάχιστον εξ ίσου σοβαρό για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων εμπόδιο με την εισπραττόμενη στα εθνικά σύνορα επιβάρυνση λόγω της εισαγωγής προϊόντων στο σύνολο του εδάφους κράτους μέλους»¹⁹

Επίσης:

«Πράγματι, η ίδια η αρχή της τελωνειακής ενώσεως, η οποία καλύπτει το σύνολο των εμπορικών συναλλαγών, απαιτεί τη διασφάλιση γενικώς της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων εντός της ενώσεως και όχι αποκλειστικώς και μόνο του διακρατικού εμπορίου. Το ότι τα άρθρα 9 επ. αναφέρουν ρητώς μόνο τις συναλλαγές μεταξύ κρατών μελών οφείλεται

¹⁸ Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις C-363/93, C-407/93, C-408/93, C-409/93, C-410/93 and C-411/93 *Lancry* [1994] E.C.R. I-3957.

¹⁹ *Ibid.*, σκέψη 28.

στο ότι λογίζεται ως δεδομένο ότι δεν υφίστανται επιβαρύνσεις με τα χαρακτηριστικά δασμών εντός των κρατών αυτών»²⁰

Και:

«Τέλος, από πρακτική άποψη, είναι πολύ δυσχερές, αν όχι αδύνατον, να γίνει διάκριση μεταξύ των προϊόντων εθνικής προελεύσεως και προελεύσεως άλλων κρατών μελών, δεδομένου ότι τα διαπύλια τέλη πλήττουν αδιακρίτως όλα τα προϊόντα. Αλλιώς θα ήταν αναγκαίο να καθορίζεται σε κάθε περίπτωση, έστω και αν πρόκειται για παραδόσεις αγαθών που προέρχονται από το ίδιο κράτος, αν τα προϊόντα κατάγονται στην πραγματικότητα από άλλο κράτος μέλος της Κοινότητας ή όχι. Η ανωτέρω διαδικασία ελέγχου συνεπάγεται διοικητικές διαδικασίες και επιπρόσθετες καθυστερήσεις που συνιστούν αφ' εαυτών εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων»²¹

Στην υπόθεση αυτή, παρατηρεί κανείς αρχικά ότι όλα τα στοιχεία του ιστορικού της κύριας δίκης είναι συγκεντρωμένα στο ίδιο κράτος μέλος· πρόκειται για γαλλική εταιρία, η εμπορική δραστηριότητα της οποίας πραγματοποιούνταν εντός της Γαλλίας. Παρ' όλα αυτά, και ενώ κανείς θα περίμενε ότι το Δικαστήριο θα ακολουθούσε τη συνήθη πρακτική και θα απέφευγε να δώσει απάντηση σε ένα προδικαστικό ερώτημα όπως το παραπάνω, εν τέλει διαπιστώνεται απομάκρυνση από την αναζήτηση ενός γεωγραφικού κριτηρίου. Αντίθετα, το Δικαστήριο επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων περί ελεύθερης κυκλοφορίας και σε καταστάσεις αμιγώς εσωτερικές, βασιζόμενο αφενός στην εξίσωση των τελευταίων με τις μη εσωτερικές και αφετέρου στην τελολογική ερμηνεία των διατάξεων περί τελωνιακής ενώσεως.

Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο, πρώτον, αξιολογεί την εισπραττόμενη σε περιφερειακά σύνορα επιβάρυνση λόγω της εισαγωγής προϊόντων από άλλη διοικητική περιφέρεια κράτους μέλους ικανή να θίξει το ενιαίο ενωσιακό τελωνιακό καθεστώς και τη θεωρεί εξίσου σοβαρή με την εισπραττόμενη στα εθνικά σύνορα επιβάρυνση στις εισαγωγές. Δεύτερον, η ίδια η τελωνιακή ένωση, κατά το Δικαστήριο βασίζεται αφενός στη «διασφάλιση γενικώς της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων εντός της ενώσεως» (περίπτωση α) και αφετέρου «όχι αποκλειστικώς και μόνο [στη διασφάλιση] του διακρατικού εμπορίου» (περίπτωση β). Μάλιστα η μη αναφορά σε εσωτερικές καταστάσεις δικαιολογήθηκε από το Δικαστήριο ως εξής: από το γεγονός ότι θεώρηθηκε δεδομένο ότι δεν υφίστανται επιβαρύνσεις με τα χαρακτηριστικά δασμών εντός των κρατών αυτών. Επομένως, ενώ το προαναφερθέν γεωγραφικό κριτήριο βασιζόταν στην περίπτωση β (διακρατικό εμπόριο), πλέον έχουμε τη δημιουργία ενός επί πλέον κριτηρίου με βάση το οποίο στις διατάξεις του ενωσιακού δικαίου περί ελεύθερης κυκλοφορίας, κατά το Δικαστήριο, εμπίπτει γενικώς η κυκλοφορία των εμπορευμάτων όπως αναφέρει στην περίπτωση α (γενικό εμπόριο – τόσο διακρατικό όσο και εσωτερικό). Έτσι, αφορά και αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις.

Πάντως, δεν παραγνωρίζεται το γεγονός ότι ορισμένα από τα προϊόντα που εμπορεύονταν η *Lancry* προέρχονταν και από κράτη μέλη της Ένωσης. Στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο θα μπορούσε πιθανότατα να αξιολογήσει το γεγονός αυτό ως ενεργοποιούν τις διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας, αφού θα ικανοποιούνταν το γεωγραφικό κριτήριο, πράγμα όμως που δεν έπραξε. Αντίθετα επικαλέσθηκε την «ασάφεια» ως προς την προέλευση των προϊόντων προκειμένου να επιστρατεύσει επιχείρημα εκ της πρακτικής, ότι δηλαδή η ίδια διάκριση μεταξύ

²⁰ *Ibid.*, σκέψη 29.

²¹ *Ibid.*, σκέψη 31.

εγχώριων προερχόμενων προϊόντων και εισαγόμενων από κράτη μέλη της Ένωσης²² θα απαιτούσε διοικητικές διαδικασίες και επιπρόσθετες καθυστερήσεις που συνιστούν *αφ' εαυτών* εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων. Επομένως το Δικαστήριο, προκειμένου να αποφύγει το ίδιο αλλά και να δώσει μια ωφέλιμη απάντηση στο εθνικό δικαστήριο, κατά την άποψη του γράφοντος, μετέφερε την αξιολόγηση ως προς τα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος ένα βήμα πριν, δηλαδή στο στάδιο της διαδικασίας ελέγχου και διακρίσεως ως προς το αν συνιστούν «ενωσιακά» ή όχι αγαθά και όχι στο στάδιο της κρίσης επί των ίδιων των επιβαλλόμενων διαπύλιων τελών. Το τέχνασμα αυτό αποτελεί αναμφίβολα μια ευφυή λύση.

Η υπόθεση **Lancry** αφορούσε, όπως προανφέρθη, προδικαστικό ερώτημα για την ερμηνεία του αρ 28 ΣΛΕΕ (μέτρα αποτελέσματος ισοδύναμα προς δασμό). Ανάλογες αποφάσεις επί προδικαστικών ερωτημάτων έχουν εκδοθεί και για άλλες διατάξεις που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, π.χ., για το αρ. 34 (πρώην 28) ΣΛΕΕ που αφορά μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικούς περιορισμούς στις εισαγωγές με αξιοσημείωτη την υπόθεση **Pistre**.²³ Το προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση αυτή ανέκυψε στο πλαίσιο ποινικών διώξεων κατά για χρήση επισημάνσεων ικανών να παραπλανήσουν τον καταναλωτή ως προς την ποιότητα ή την προέλευση προϊόντων. Οι κατηγορούμενοι διώχθηκαν ποινικώς διότι διέθεσαν στην αγορά αλλαντικά φέροντα επισήμανση στην οποία αναγράφονταν οι ενδείξεις «*montagne*» («όρος»), ενώ δεν είχαν λάβει, ως προς τα προϊόντα αυτά, την άδεια για τη χρήση των χαρακτηριστικών ενδείξεων για τις ορεινές ζώνες, όπως προέβλεπε η εθνική νομοθεσία. Οι κατηγορούμενοι αθώωθηκαν σε πρώτο βαθμό. Ωστόσο καταδικάστηκαν σε δεύτερο. Άσκησαν λοιπόν αναίρεση ενώπιον της Cour de cassation (στο γαλλικό ακυρωτικό δηλαδή), όπου υποστήριξαν ότι οι επίμαχες διατάξεις, λόγω του ότι εξαρτούν τη διάθεση προς πώληση προϊόντος από προηγούμενη διοικητική άδεια, συνιστούν μέτρα αποτελέσματος ισοδυνάμου προς ποσοτικούς περιορισμούς στο εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, οι οποίοι αντιβαίνουν στα άρθρα 34 (τότε 30) και 36 της Συνθήκης.

Η Γαλλική κυβέρνηση και η Επιτροπή υποστήριξαν ότι τα πραγματικά περιστατικά των διαφορών στις κύριες δίκες περιορίζονται στην εθνική επικράτεια, δεδομένου ότι οι ποινικές διώξεις ασκήθηκαν κατά Γάλλων υπηκόων, και ότι αφορούν γαλλικά προϊόντα διατιθέμενα στην αγορά εντός γαλλικής επικρατείας. Συνεπώς, οι ποινικές αυτές διώξεις δεν εμπίπτουν στα άρθρα 34 (τότε 30) και 36, και επομένως επρόκειτο για εσωτερική κατάσταση. Το Δικαστήριο απήντησε ότι:

«η διάταξη αυτή δεν μπορεί να μην έχει εφαρμογή απλώς και μόνο διότι, στη συγκεκριμένη περίπτωση που έχει υποβληθεί στην κρίση του εθνικού δικαστηρίου, όλα τα στοιχεία περιορίζονται στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους»²⁴

Και ότι:

«Πράγματι, σε μια τέτοια κατάσταση, η εφαρμογή του εθνικού μέτρου μπορεί να έχει αποτελέσματα και στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων μεταξύ κρατών μελών, ιδίως

²² Σε αυτά θα περιλαμβάνονταν και όσα προϊόντα προέρχονταν από τρίτες χώρες, αλλά είχαν εισαχθεί σε κράτος μέλος και στη συνέχεια τεθεί σε ελεύθερη κυκλοφορία ως ενωσιακά πλέον αγαθά, κατά τις επιταγές του αρ. 28 παρ. 2 ΣΛΕΕ.

²³ Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις C-321/94 to C-324/94 **Pistre** [1997] E.C.R I-2343.

²⁴ *Ibid.*, σκέψη 44.

οσάκις το επίμαχο μέτρο ευνοεί τη διάθεση στην αγορά εμπορευμάτων εγχώριας καταγωγής, εις βάρος των εισαγομένων εμπορευμάτων. Υπό τέτοιες συνθήκες, η εφαρμογή του μέτρου αφ' εαυτής, έστω και αν περιορίζεται μόνο στους ημεδαπούς παραγωγούς, συνεπάγεται και διατηρεί σε ισχύ διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των δύο αυτών κατηγοριών εμπορευμάτων εμποδίζοντας, τουλάχιστον δυνάμει, το ενδοκοινοτικό εμπόριο.»²⁵

Με άλλα λόγια, το αρ. 34 έχει εφαρμογή ακόμη και σε περιπτώσεις όπου όλα τα στοιχεία περιορίζονται στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους, δηλαδή σε αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις. Αυτό συμβαίνει όταν ένα εθνικό μέτρο δύναται να επηρεάσει με κάποιο τρόπο το ενδοενοσιακό εμπόριο. Με άλλα λόγια, το εργαλείο που επιλέγεται από το ΔΕΕ προκειμένου να τύχουν εφαρμογή οι διατάξεις για την ελεύθερη κυκλοφορία και με τις οποίες θα έλθει «αντιμέτωπο» το εθνικό μέτρο είναι ο κίνδυνος να θιγεί το ενδοενοσιακό εμπόριο. Επομένως η προστασία της εσωτερικής αγοράς λαμβάνει χώρα στο στάδιο της διακινδύνευσης από στρεβλώσεις που τυχόν δημιουργούνται από εθνικά μέτρα, και όχι στο στάδιο που έχει ήδη δημιουργηθεί στρέβλωση.

Κατά μία άποψη πάντως, στην *Pistre*, η λήψη υπόψη από το Δικαστήριο της παραδοχής της Γαλλίας ότι «η επίμαχη κανονιστική ρύθμιση μπορεί να έχει εφαρμογή στα εισαγόμενα από άλλα κράτη μέλη προϊόντα, διαπιστώνεται καταρχάς ότι η ρύθμιση αυτή συνιστά εμπόδιο στο ενδοκοινοτικό εμπόριο, υπό την έννοια του άρθρου 30 της Συνθήκης»²⁶, φαίνεται να συνηγορεί υπέρ της εφαρμογής στην υπόθεση αυτή του γεωγραφικού κριτηρίου. Η σύγκριση αυτή διαλύθηκε αργότερα, με την υπόθεση *Guimont*.²⁷ Η υπόθεση αυτή αφορούσε και πάλι προδικαστικό ερώτημα, το οποίο ανέκυψε στο πλαίσιο ποινικής δίκης κατά του κ. *Guimont*, επειδή ο τελευταίος πώλησε τυρί ως «έμμενταλ», με απατηλή δηλαδή σήμανση. Σε έλεγχο που πραγματοποίησαν οι αρμόδιες αρχές, διαπιστώθηκε η πλήρης έλλειψη φλούδας στο εξετασθέν τυρί πράγμα που συνιστούσε παράβαση της εθνικής νομοθεσίας. Ο *Guimont* υποστήριξε, ότι η ονομασία «έμμενταλ» χρησιμοποιείται ευρέως σε αρκετές χώρες της Ευρωπαϊκής Ενώσεως χωρίς κανένα όρο συνδεδεμένο με την παρουσία της φλούδας. Επομένως η εθνική νομοθεσία είναι ασυμβίβαστη προς τις διατάξεις του άρθρου 34 (τότε 30) και επομένων της Συνθήκης διότι θεσπίζει ποσοτικό περιορισμό στο ενδοκοινοτικό εμπόριο ή μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος.

Η Γαλλική Κυβέρνηση υποστήριξε ότι τα περιστατικά που έδωσαν λαβή για την προδικαστική παραπομπή αφορούν καθαρά εσωτερική κατάσταση, αφού ο κατηγορούμενος είναι γαλλικής ιθαγενείας και το επίδικο προϊόν παρασκευάζεται εξ ολοκλήρου στο γαλλικό έδαφος.

Το ΔΕΕ επανέλαβε το σκεπτικό που είχε ακολουθήσει στην υπόθεση *Pistre*. Διευκρίνησε επίσης ότι:

«Πάντως, η διαπίστωση ότι πρόκειται για εσωτερική κατάσταση, δεν συνεπάγεται ότι δεν πρέπει να δοθεί απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο στην παρούσα υπόθεση. Κατ' αρχήν, μόνο στα εθνικά δικαστήρια, στην κρίση των οποίων έχει υποβληθεί η διαφορά και τα οποία αναλαμβάνουν την ευθύνη της εκδοθησομένης αποφάσεως, εναπόκειται να εκτιμούν, ενόψει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, προκειμένου να είναι σε θέση να αποφανθούν επί της υποθέσεως, όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που υποβάλλουν στο Δικαστήριο. Η απόρριψη από το Δικαστήριο αιτήσεως εθνικού δικαστηρίου είναι δυνατή μόνον

²⁵ Ibid., σκέψη 45.

²⁶ Ibid., σκέψη 48.

²⁷ Υπόθεση C-448/98 *Guimont* [2000] E.C.R. I-10663.

όταν είναι πρόδηλο ότι η ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου που ζητεί το δικαστήριο αυτό ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή το αντικείμενο της κύριας δίκης.»

Και ότι:

«*Εν προκειμένω, δεν φαίνεται πρόδηλον ότι η αιτηθείσα ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου δεν είναι αναγκαία για το εθνικό δικαστήριο. Πράγματι, μια τέτοια απάντηση μπορούσε να του είναι χρήσιμη στην περίπτωση κατά την οποία το εθνικό του δίκαιο θα του επέβαλλε, σε δίκη όπως η εν προκειμένω, να αναγνωρίσει σε ημεδαπό παραγωγό τα ίδια δικαιώματα με εκείνα τα οποία παραγωγός άλλου κράτους μέλους στην ίδια κατάσταση αρύεται από το κοινοτικό δίκαιο.*»

Επομένως, κατά την τελευταία αυτή απόφαση του Δικαστηρίου, υπάρχουν δύο παράμετροι που θα πρέπει να έχει κανείς στο νου του σε ό,τι αφορά τις αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις και την ενεργοποίηση των διατάξεων περί ελεύθερης κυκλοφορίας. Πρώτον ότι εναπόκειται, όχι στο ίδιο το ΔΕΕ, αλλά στο εθνικό δικαστήριο να κρίνει την *λυσιτέλεια* του ερωτήματος το οποίο υποβάλλει. Το ότι πρόκειται για εσωτερική κατάσταση, δεν σημαίνει ότι δεν θα δοθεί απάντηση προς το εθνικό δικαστήριο, αν το τελευταίο κρίνει ότι η απάντηση αυτή είναι αναγκαία για να κρίνει επί της υπόθεσης που έχει αχθεί ενώπιον του. Η απόλυτοτητα αυτής της διαπίστωσης ωστόσο δεν είναι κάτι που θα συνέφερε το Δικαστήριο αλλά και δε θα συμβάδιζε με την προηγούμενη νομολογία του περί λυσιτελών προδικαστικών ερωτημάτων. Έτσι δεύτερον, επιχειρείται ένας αναγκαιός μετριασμός. Αυτός επιτυγχάνεται με την εισαγωγή ενός κριτηρίου περί *προδήλου μη αναγκαιότητας* της απάντησης προς το εθνικό δικαστήριο. Με άλλα λόγια το ΔΕΕ επιφυλάσσει στον εαυτό του το ρόλο του τελικού κριτή επί της αναγκαιότητας του προδικαστικού ερωτήματος και δύναται, σε ακραίες περιπτώσεις μη πρόδηλης αναγκαιότητας, να αρνηθεί να δώσει απάντηση στον εθνικό δικαστή.

Με βάση τις παραπάνω δύο παραμέτρους, στην υπόθεση **Guimont** το ΔΕΕ έκρινε ότι η αιτηθείσα ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου δεν είναι προδήλως μη αναγκαία για το εθνικό δικαστήριο και ότι μια τέτοια απάντηση *θα μπορούσε* να του είναι χρήσιμη στην περίπτωση κατά την οποία το εθνικό του δίκαιο *θα του επέβαλλε*, σε δίκη όπως η εν προκειμένω, να αναγνωρίσει σε ημεδαπό παραγωγό τα ίδια δικαιώματα με εκείνα τα οποία παραγωγός άλλου κράτους μέλους στην ίδια κατάσταση αρύεται από το κοινοτικό δίκαιο. Αξίζει στο σημείο αυτό, να παρατηρήσει κανείς την χρήση υποθετικού λόγου στα επίμαχα χωρία της απόφασης. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι το Δικαστήριο, ενώ σε άλλες περιπτώσεις πέραν της ελεύθερης κυκλοφορίας δεν πράττει το ίδιο - αρνείται δηλαδή να δώσει απάντηση σε «κατασκευασμένα» ή και σε υποθετικά ακόμη ερωτήματα²⁸ - στην τελευταία φαίνεται να αποφασίζει εν τέλει επί μιας υποθετικής καταστάσεως. Η απόκλιση αυτή δικαιολογείται, κατά τη γνώμη του γράφοντος, από την προσπάθεια του Δικαστηρίου να φέρει υπό τον έλεγχο του όσο το δυνατόν περισσότερες υποθέσεις που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία και να άρει οποιαδήποτε εμπόδια είναι δυνατόν να θέσουν τα κράτη μέλη στο ενδοκοινοτικό εμπόριο. Απώτερος στόχος είναι η διασφάλιση της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Στη φαρέτρα του Δικαστηρίου ανήκει πλέον όχι μόνο το αρχικό γεωγραφικό, αλλά και το μεταγενέστερα «εισαχθέν» νομικό κριτήριο.

²⁸ 104/79 *Foglia I* [1980] E.C.R. 745 & 244/80 *Foglia II* [1981] E.C.R. 3045.

Τέλος, την προσέγγιση με βάση το νομικό κριτήριο συναντά κανείς σε αποφάσεις επί υποθέσεων που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία εγκαταστάσεως,²⁹ υπηρεσιών³⁰ και κεφαλαίων³¹ ενώ για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων σχετική νύξη γίνεται στη γνωμοδότηση του Γενικού Εισαγγελέα επί της υποθέσεως *Ritter-Coulais*.³²

IV. Συμπεράσματα

Με βάση την ανωτέρω ανάλυση, είναι δυνατόν να εξαχθούν τέσσερα βασικά συμπεράσματα.

Πρώτον, η καθιέρωση αρχικά του γεωγραφικού κριτηρίου άφησε έξω απ' το πεδίο ελέγχου του Δικαστηρίου καταστάσεις που χαρακτηρίζονταν ως αμιγώς εσωτερικές (δηλαδή καταστάσεις στις οποίες εξέλειπε οποιοδήποτε διασυνοριακό στοιχείο). Στις αμιγώς εσωτερικές όμως, εδύναντο να εμπίπτουν και καταστάσεις οι οποίες θα είχαν και ορισμένο αποτέλεσμα στο διακοινοτικό εμπόριο. Προκειμένου να φέρει υπό τον έλεγχο του και αυτή την κατηγορία υποθέσεων, το ΔΕΕ υιοθέτησε, πλάι στο γεωγραφικό, και ένα νομικό κριτήριο. Με τη χρήση πλέον δύο κριτηρίων το Δικαστήριο δύναται να ελέγχει αποτελεσματικότερα τη συμβατότητα εθνικών μέτρων που μπορούν να επηρεάσουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο. Η υιοθέτηση του δεύτερου κριτηρίου έγινε μάλιστα, όπως κατέστη φανερό από την ανωτέρω ανάλυση, στο χώρο της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων – ίσως τον χώρο στον οποίο το ΔΕΕ εμφανίζεται περισσότερο ευαισθητοποιημένο απέναντι σε οτιδήποτε μπορεί να επηρεάσει τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Ωστόσο βρίσκει χρήση και στην κυκλοφορία των άλλων συντελεστών της εσωτερικής αγοράς.

Δεύτερον, ιδίως σε ότι αφορά την εφαρμογή του γεωγραφικού κριτηρίου, παρατηρείται ότι ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά, η εθνική νομοθεσία άλλοτε θα έρχεται σε σύγκρουση με το ενωσιακό δίκαιο, όταν θα υπάρχει ένα στοιχείο αλλοδαπότητας, και άλλοτε όχι, όταν αυτό θα ελλίπει. Επομένως, η εθνική νομοθεσία άλλοτε θα εφαρμόζεται (στις αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις) και άλλοτε καθίσταται ανενεργός από τις διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας, γεγονός που δημιουργεί ανασφάλεια δικαίου. Πάντως η προβληματική αυτή μετριάζεται ως ένα βαθμό από την εισαγωγή του νομικού κριτηρίου πλάι στο γεωγραφικό.

Τρίτον, ελλοχεύει ο κίνδυνος, όπως εξηγήθηκε παραπάνω, να επιλαμβάνεται το Δικαστήριο υποθετικών καταστάσεων, γεγονός που δε συμβαδίζει με την ήδη υπάρχουσα νομολογία του, αλλά μπορεί πάντως να εξηγηθεί.

Τέλος, ακόμη και με τη χρήση των δύο κριτηρίων (γεωγραφικού – νομικού) δεν καθίσταται επαρκής η αντιμετώπιση ορισμένων ζητημάτων, όπως είναι για παράδειγμα η αντίστροφη διακριτική μεταχείριση.

²⁹ C-250/03 *Mauri* [2005] E.C.R. I-1267

³⁰ C-6/01 *Anomar* [2003] E.C.R. I-8261

³¹ C-515/99, C-519/99 to C-524/99 και C-526/99 έως C-540/99 *Reisch* [2002] E.C.R. I-2157

³² Γνωμοδότηση Γ.Ε. στην Υπόθεση C-152/03 *Ritter-Coulais* [2006] E.C.R. I-1711, υποσημείωση 47.

Βιβλιογραφία

Κρίσπης Η., *Ιδιωτικόν Διεθνές Δίκαιον - Γενικόν Μέρος*, Εκδοτικός Οίκος «Π. Κλεισιούνη», Αθήνα 1970.

De Sausa P. C., *Catch Me If You Can? The Market Freedoms Ever-expanding Outer Limits*, *European Journal of Legal Studies*, Volume 4, Issue 2 (Autumn/Winter 2011).

Βιλδιρίδης Α., *Γενική θεώρηση της Αντίστροφης (Εσωτερικής) Διακριτικής Μεταχείρισης και του κανόνα αμιγώς εσωτερικών καταστάσεων*, *Επίκαιρα Νομικά Θέματα και Αναλύσεις (ένθα)* τ. 1 (2014).